

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Yunus Emre

Sempozyumu

Editörler

Prof. Dr. Hakan Yekbaş

Doç. Dr. Mustafa Sefa Çakır

SIVAS2022

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 235

21/02/2022 Tarih ve 2 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayın Kurulu Kararı ile 02.03.2022 Tarih ve 6 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yönetim Kurulu Kararına istinaden basımı uygun görülmüştür.

İNCELEME KOMİSYONU:

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Prof. Dr. Adem CEYHAN

Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / BURSA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / SİVAS

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / SİVAS

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Yunus Emre Sempozyumu

ISBN

978-605-7902-61-0

Editörler

Prof. Dr. Hakan Yekbaş
Doç. Dr. Mustafa Sefa Çakır

Kapak ve İç Düzen

Abdulkadir KOCATÜRK

Baskı

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası
Sertifika No: 40954

Dağıtım

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Sivas 2022

Erzurum Dutçu (Tuzcu) Köyü Yunus Emre Makamı Etrafında Oluşan İnanmalar

Abdulkerim Dinç*

GİRİŞ

Yunus Emre'nin, Anadolu'da çok sayıda makamı/türbesi bulunmaktadır. Fuad Köprülü beş makam tespit ederken, Abdulkaki Gölpınarlı bu makamlara Aksaray, Sandıklı, Ünye, Sivas'ı dahil eder. H. Baki Kunter, Yunus Emre makamlarının sayısını on beşe çıkarır. Nezihe Araz, Anadolu Erenleri isimli eserinde: "Bugün Anadolu'da Yunus Emre'ye ait yirmi iki mezar sayılıyor. Günün birinde, ona ait başka mezarlar, türbeler, makamlar da bulunursa hiç şaşmam!" demektedir.

Yunus Emre makamları Anadolu ile sınırlı değildir. Azerbaycan'ın Gâh bölgesi Oncalı köyündeki Oğuz mezarlığında ve Üsküp'te Yunus Emre'ye ait olduğu ileri sürülen mezarlar/makamlar da bulunmaktadır.

Yunus Emre makamlarından birisi de Erzurum'un Dutçu/Tuzcu köyünde bulunmaktadır.

Yunus Emre ve Tapduk Emre makamları, Erzurum merkez ilçesine bağlı Dutçu/Tuzcu köyünde, Yunus Emre Mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Mezarlığa girişin sağ tarafında, Yunus Emre'nin mezarıyla yan yana olup, aynı türbe içerisinde yer almaktadır. (Işık Ebru, 2018, s. 60)

Selçuklular döneminde kurulan ve erenlerin dergâhı olarak bilinen Dutçu/Tuzcu, Erzurum'a yakın köylerden birisidir. Bugün Pa-ländöken ilçesine bağlı bir mahalledir.

* Dr., Atatürk Üniversitesi, Erzurum

Dutçu /Tuzcu Köyü Yunus Emre Mezarlığı ve mezar taşları, Türk sanat tarihini, Türk kültürünü ve dönemin sosyal, kültürel yapısını yansıtmaları bakımından son derece önemlidir. Bu mezar taşları şehrin kimliğini yansıtmakta olup, tarihi birer belge niteliğinde ve aynı zamanda önemli sanat eserleridir. Yunus Emre Mezarlığında bulunan mezarların birçoğu önemli âlim-ulemâ, şeyh, derviş ve tarikat mensuplarına aittir. Es-seyyid Abdulgafur Hocanın, Şeyh Ali Haşıl Babanın, Şeyh Hacı Rasim Pilatin Babanın, Yunus Emre'nin, Tabduk Emre'nin ve birçok tarikat mensuplarının yanı sıra devlet işlerinde görevli önemli kişilerin mezarları/makamları bulunmaktadır. Yunus Emre ve Tabduk Emre'ye ait olan baldaken (Kubbe ya da piramit çatıyla örtülü, kare, çokgen ya da daire planlı, sütunlarla taşınan küçük açık yapı) tarzı türbenin burada olması ve İbrahim Hakkı Hazretlerinin burada türbedarlık yapması açısından Erzurum ve Türk tarihi açısından önemlidir. Yunus Emre'ye ait olan türbe baldaken planlı olup türbe geleneğinin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Bu türbeler, genellikle önemli kişiler için; derviş, âlim, ulema, sultan, şehit, gazi ve ünlü kişiler için yaptırılmıştır. Doğanın tahribatı ve insanların zarar verip taşların yok edilmesine rağmen günümüze kadar ulaşmayı başarmışlardır. (Işık, Ebru, s. 1)

Yunus Emre ve Tapduk Emre'nin mezarlarını/makamlarını keşfeden, mezarları yaptıran Hasankaleli İbrahim Hakkı; makamlara bugünkü hâlini kazandıran Palandöken belediye başkanı Cenap Köksal Birdal'dır.

Köy mezarlığı "Yunus Emre Mezarlığı" olarak bilinmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi mezarlığı keşfeden, yaptıran ve türbedarlık yapan Hasankale'li İbrahim Hakkı'dır. Tapduk ve Emre ve Yunus Emre'nin kabirleri yan yanadır.

"Mezarlar baldaken tarzında türbe şeklinde tasarlanmıştır. "Yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanmış sekiz sütunlu üst kısmı içten ve dıştan piramidel külah ile kapatılmıştır. Kemerini oluşturan taşlar sırasıyla siyah ve beyaz renk taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Türbenin etrafı yerden 50 cm. yükseklikte duvar ve onun üzeri siyah demir parmaklıklarla türbenin etrafı çevrelenmiştir. Türbeye giriş

kapısı bir tane açılmıştır. Tapduk Emre'nin mezarı, Yunus Emre'nin mezarıyla yan yana aynı türbe içerisinde. (Işık, Ebru, 2018, s. 310)

Tapduk Emre'nin kitabesinde: "El Fatiha –Kutbul Arifin Tabduk Emre –Allah-u Teâla Sırrahu – Sene 797 (miladi: 1395) yazılıdır.

Yunus Emre'nin kitabesinde: "El Fatiha – El Arifi billah Yunus Emre –Kaddes Allah-u Teâla Sırrahu, sene 797 (miladi 1395)" yazılıdır. (Işık, Ebru: 2018, s. 311)

ERZURUM DUTÇU (TUZCU) KÖYÜ YUNUS EMRE MAKAMI ETRAFINDA OLUŞAN İNANMALAR

Yunus Emre makamı etrafında oluşan inanmalar ve ritüellerle alâkalı, 2014, 2018 ve 2021 yıllarında Dutçu/Tuzcu köyünde yaptığımız derleme çalışmalarını dikkatlere sunmak istiyoruz. Derlemeleri aktarırken mümkün olduğunca kaynak kişilerin üsluplarını muhafaza dikkat ettik.

TAPDUK EMRE, MAĞARA

Kendileriyle görüştüğümüz Dutçu/Tuzcu köylüleri Tapduk Emre'nin köylerinde mukim bir derviş olduğunu; köyün kenarında, mezarlığa yakın dergâhı bulunduğunu ifade ettiler. Yine ortak kanaate göre Tapduk Emre'nin gözleri görmezmiş; yani ama imiş.

Yunus Emre, Tapduk Emre'nin öğrencisiymiş. "Abdülğafur hazretleri bu mezarlıkta anlattı ki, bu dağlar hep ormanmış." Öğrencileri bu ormandan ağaç keser getirirlermiş. Yunus Emre hiç yaş ağaç getirmezmiş.

Bir gün nasıl olmuşsa Yunus Emre dergâhtan ayrılmış.

Köyün üst taraflarındaki Eğerli dağının tam eteklerinde bir mağara varmış. Yunus Emre üç dervişin bulunduğu o mağaraya gitmiş. Her gün bir derviş dua eder, sofraya gelirmiş. Sıra Yunus Emre'ye gelince:

- Arkadaş sıra sende, demişler.

Yunus Emre'yi bir korku almış. Çünkü her gün farklı lezzetlerde yemekler geliyormuş. Bu defa Yunus Emre dua etmiş ve çok daha zengin bir sofraya gelmiş. Dervişler şaşırmışlar:

- Derviş, sen kime dua ettin ki, böyle bir sofraya geldi, diye sormuşlar.

Yunus Emre de:

- Yarabbi, bu dervişler kimin himmeti için dua ettilerse onun yüzü suyu hürmetine beni mahcup etme diye dua ettim; demiş.

O üç derviş de demiş ki:

- Biz, şu Dutçu köyünde bir Yunus var, onun adına dua ettik demişler.

Bunun üzerine çok mahcup olan Yunus Emre, hemen dergâha dönmüş. Tapduk Emre'nin hanımı karşısına çıkmış.

- Ben çok pişmanım yenge, şeyhim beni kabul eder mi, diye sormuş.

Tapduk Emre'nin hanımı da:

- Şu eşığe başını koy. Şeyhin gelince ayağı senin başına değer. Bana "bu da kim?" diye sorar. Ben de "Yunus" derim. Eğer "Hangi Yunus?" derse hemen git; hiç görünme. Ama, "Bizim Yunus mu?" derse elini öp affını dile demiş.

Tapduk Emre, camiden dönmüş ve ayağı Yunus Emre'nin başına değmiş. Hanımına sormuş:

- Bu kim?
- Yunus, Efe... (*Erzurum yöresinde âlimlere: Efe, denir.*)
- Bizim Yunus mu?

Deyince Yunus Emre, Tapduk Emre'nin eline sarılmış. Tapduk Emre:

- Oğul ben seni açılmamış bir gül olarak cennete gönderecektim. Sen açıldın. Artık seni eğleyemem. Git bildiğin kadar gez.

MOLLA KASIM

Yunus Emre gençliğinde Dutçu camiinde vaaz edermiş. Molla Kasım Efendi de Erzurum müftüsü imiş. Erzurum'da: "Dutçu'da bir genç yerden gökten haber veriyor." Diye yayılan şayia Molla Kasım Efendi'nin kulağına kadar ulaşmış. Molla Kasım Efendi hazretleri de ileri gelenleri toplayıp bir Cuma günü Dutçu köyüne Yunus Emre'yi dinlemeye gelmişler. Daha camiden girmeden Yunus Emre'nin şu mısralarını duyarlar:

*Altı pür ile nardır
İçinde kayalar vardır
Varıp onun dibinde
Biraz yatasım gelir*

Molla Kasım Efendi ve arkadaşları şaşırırlar. Camiye girince de Yunus Emre'nin şu mısralarını duyarlar:

*Yunus sözlerin eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeker bir Molla Kasım gelir.*

Büyük bir şaşkınlık yaşarlar. Çünkü kendilerinin köye geleceğinden kimsenin haberi yoktur. Molla Kasım hazretleri:

- Bu çocuk gerçekleri konuşuyor. Değmeyin konuşsun. Güzel bir insan, demiş.

İDAM MAHKÛMU ADAMIN YUNUS EMRE'Yİ RÜYÂSINDA GÖRMESİ

İbrahim Ayhan, "Babam anlatırdı..." diyor:

Erzurum'da birisine idam cezası veriliyor. Ertesi günü idam edilecek olan adam çok düşüncelidir. Gece yarısı bir gaflet uykusu bastırır ve rüyâsına giren Yunus Emre:

- Hiç tasalanma kurtulacaksın, der.

Ertesi günü idamdan önce yeniden hâkim karşısına çıkarılan adam affedilir. Yunus Emre'nin kabrini ziyarete gelir. Bakar ki me-

zar harabe hâlde. Şükranlarını ifade için Yunus Emre'nin kabrini demirden yaptırmak ister.

MEZARDAN ÇIKAN YILANLAR

İdamdan kurtulan adam Yunus Emre kabrini yaptırır. Mezarlık demir korunakla çevrilir. Boyacılar da Cuma günü demirleri boyamaya gelirler. Cuma salâsı okunmaya başlayınca, adamlar:

- Burası dalda (gölgelik) yer, zaten yorgunuz hiç de Cumaya gitmeye gerek yok, derler.

Uzanıp dinlenirken mezarlığın kenarından bir delik açılır ve yılanlar çıkmaya başlar. Yılanlar köye doğru giderler. Büyük bir korku-ya kapılan boyacılar, hemen abdestlerini alıp köy camiine koşarlar.

Bir bakarlar ki, bu köyden olmayan nur gibi insanlar cemaatin arasında. Ancak o nur gibi adamları Dutçu halkı görmezler.

Boyacılar namazdan hemen sonra koşarak mezarlığa gelirler. Köy tarafından gelen yılanların aynı delikten mezarlığa girip kaybolduklarını görürler.

ERMENİ MEZÂLİMİ

“Bizim köyde Ermeniler katliam yapmışlar. Sonra da bir mekânda toplanmışlar. Köyümüzden Muhyettin isimli yaşlı birisi de (soy ismini hatırlayamadım) Ermenilerin bulunduğu odaya ateş etmiş ve onlardan bazılarını öldürmüş. Mermisi bitince kaçıp Yunus Emre mezarlığına sığınmış. Ermeniler de arkasından geliyormuş.

- Eğer gerçek Yunus isen beni burada koru, demiş.

Gerçekten de Ermeniler, gözlerinin önündeki adamı görememişler.

HASTA KADIN

İbrahim Ayhan'ın gençlik yıllarında gördüğü, Erzurum'daki evine ziyaretine gittiği Hatice abla (soy ismini hatırlamıyor) ile ilgili anlattı:

“Dutçu/Tuzcu köyünden Erzurum’a gelin giden Hatice, evde bir şeyle karşılaşılıyor ve bayılmaları başlıyor. Genç gelinlere, hamile gençlere ve loğusalara cinler musallat olurmuş.

Hatice’yi, hekimlere, nefesi güçlü hocalara götürürler ama derdine bir derman bulamazlar. Birisinin tavsiyesiyle Karanlık Kümbet’e götürürler.

Karanlık Kümbet’e yalnız bırakılan Hatice, yeniden nöbet geçirir. Bir ses: “Senin şifan kendi köyünde, Yunus Emre’ye git! Mezarda sana bir şey verilecek. Onu sakın yeme, üzerinde taşı” diyor.

Hatice’yi köydeki Yunus Emre mezarına götürüyorlar. Mevsim kış ve diz boyu kar var. Mezarın başında Hatice yeniden nöbet geçirir ve karların içine düşer. Sanki bir el, nöbet geçiren kadının elini karların içine çeker. Kriz sonucu baygın düşen kadının eline bakarlara ki elinde çok hoş, yeşil renkli bir yaprak var.

Hatice o yeşil renkli yaprağı muska olarak üzerinde taşımaya başladığı andan itibaren nöbetleri biter; hastalıktan kurtulur.

RECEP DEDE

İbrahim Ayhan, Recep dedeyi gördüğünü ve bizzat kendisinden dinlediğini söyledi. Dutçu/Tuzcu köyünde yaşayan Recep dede geceleri bir yerlere gidermiş. Bir zaman sonra bu durumdan şüphelenen karısı, her gece nereye gittiğini sormuş. Hanımının ısrarlarına dayanamayan Recep Dede:

- Hanım niye bu kadar ısrar ediyorsun. Ben her gece abdest aldıktan sonra Yunus Emre hazretlerinin mezarına gidiyorum. Orada toplanan zatlar zikir çekiyor; ben de onlara hizmet ediyorum, demiş.

Recep Dede bu hâli hanımına anlattıktan sonraki akşam Yunus Emre mezarlığına gider ama artık zikir eden zatları göremez. Büyük bir üzüntüye kapılır; günlerce ağlar. O günden itibaren Recep Dede’nin hâli değişmeye başlar. Zira, böyle olağanüstü hâllerin, rüyâların anlatılması iyi değildir.

AYAKKABILAR VE KAHVE

Eskiden erkekler kış günlerinde köy odalarında toplanır sohbet ederler; kitap okurlarmış. Bu gelenek Erzurum'un bazı köylerinde hâlâ devam etmektedir.

Dutçu köyünde de karın lapa lapa yağdığı bir gece Recep Dede köy odasına gider. Kapıda hizmet eden gence yanındaki misafirinin de ayakkabısını almasını söyler. Genç, Recep Dede'nin yanında kimseyi göremediği için şaşkın şaşkın bakar. Recep dede, gencin şaşkınlığı arasında olmayan ayakkabıyı alıp rafa koyar.

İçeride Recep Dede'ye kahve getirmek isterler:

- Misafirim için de bir kahve getirin, der.

Yaşlı adamın hâlindeki değişimi uzun zamandır bildikleri için olmayan misafire de bir fincan kahve getirirler. (İbrahim Ayhan'a göre kahveyi muzır birisi de içmiş olabilir) Bakarlar ki kahve fincanı boş.

Gitmek için ayağa kalkan Recep Dede'nin yolda düşebileceğini düşünen büyükler, yaşlı adamı evine kadar götürmelerini gençlerden isterler. Dışarı çıkan gençler taze yağmış karın üzerinde ne Recep Dede'nin ne de bir başkasının ayak izini göremezler.

ÇOCUK OLMA

1952 doğumlu İbrahim Ayhan, Dutçu/Tuzcu köyünde dünyaya gelmiş ve ilk gençlik çağlarını bu köyde yaşamış; bir matbaacıdır. Çocukluğundan itibaren babaannesi, ona Yunus Emre sevgisini aşılamış; onun için her fırsatta Fatıha okumasını telkin etmiştir.

Erzurum'a yerleşen ve matbaacılığa başlayan İbrahim Ayhan, Yunus Emre ve Tapduk Emre'nin kabirlerini betonla yaptırarak etrafını demirle çevirmiştir.

Bir zaman sonra köyden tanıdığı arkadaşlarından birisi ziyaretine gelir. Gece gördüğü rüyâsını anlatır.

Rüyâya göre:

“Arkadaşı babasını, şeyh, derviş kıyafetli, nur yüzlü insanlarla birlikte, Yunus Emre mezarlığında görür.

Arkadaşı, babasına:

- Baba Yunus Emre mezarlığını yaptıran İbrahim için de dua edemez misiniz?

Babası gülümser ve:

- Biz nereden geliyoruz? İbrahim için dua ettik...” der.

Rüyâdan etkilenen arkadaş bir müjde olduğunu sezdiği rüyâyı anlatmak için İbrahim Ayhan’a koşmuştur.

İbrahim Ayhan, on iki yıldır evli olmasına rağmen çocuğu olmamaktadır. Bu rüyâ hadisesinden bir ay sonra eşi hamile kalır ve arka arkaya üç erkek çocuğu dünyaya gelir.

SONUÇ

1. Yunus Emre makamlarına dair inanmalar, ritüeller bizi kültür kodlarımıza götürecektir.
2. Mağara metaforu;
3. Tapduk Emre dergâhına Yunus Emre’nin diğer anlatılara rağmen “yeşil ağaç” getirmemesi;
4. Molla Kasım’ın diğer anlatılara rağmen farklı kişiliği;
5. Dünya mitolojilerinde, dinlerde ve kültürlerde farklı görünüm-lerle karşımıza çıkan “yılan” motifinin bir metafor olarak değeri;
6. Hasta kadının kış günü ve diz boyu kara rağmen mezardan “yeşil renkli ve güzel bir ot” çıkarması;
7. Recep Dedenin Yunus Emre mezarlığında erenlerin zikrine hizmet etmesi;
8. Yine, Recep Dedenin ayak izinin görünmemesi, üzerinde dikkatle durulması gereken motiflerdir.

9. Yunus Emre'nin köyü koruduğuna inanılır. Dutçu köyünde bir gaflet ile içki içen birisi çıksa bile kısa zamanda bu kötü alışkanlıktan vazgeçer. Bu Yunus Emre sayesinde.
10. Yunus Emre'nin kabrine dışarıdan ziyaretçiler geliyor. Köylü de hürmet gösteriyor. Ancak, fizikî yahut ruhsal hastalıklar için ziyaret edilmiyor; kurban kesilmiyor.

KAYNAKÇA

Araz, Nezihe. Anadolu Erenleri, s. 86-90 Özgür Yayınları, İstanbul 2000

Balta, Nevin: <https://www.belgeseltarih.com/yunus-emrenin-makamlari-ve-mezar-yeri/>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tuzcu,_Paland%C3%B6ken

<https://www.erkurumdanhaberler.com/yunus-hos-gor-diyor-ama-bu-rezaleti-biz-nasil-hos-gorelim/>

<https://www.lacivertdergi.com/dosya/2021/04/28/anadolunun-sevgisinin-nisanlari-yunus-kabir-ve-makamlari>

Işık, Ebru: Erzurum Dutçu (Tuzcu) Köyü ve Çevresinde Tarikat Geleneğindeki Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları. Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Temel Sanat Eğitimi Bölümü, Erzurum, 2018

KAYNAK KİŞİLER

Hulusi Özgül, 1964 doğumlu, Dutçu/Tuzcu köyü, ilkokul, hafız, çiftçi, evli çocuğu var.

İbrahim Ayhan, 1953 doğumlu, Dutçu/Tuzcu köyü, ilkokul, matbaacı, evli, 3 çocuk sahibi.

Yaşar Yaman, 1986 doğumlu, yaşında üniversite açık öğretim üçüncü sınıf öğrencisi, aynı zamanda çiftçilik ve hayvancılık.